

CZU: 342.7

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.3\(70\).08](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.3(70).08)

IDENTITATEA LINGVISTICĂ, RELIGIOASĂ, ETNICĂ ȘI CULTURALĂ - ASPECTE ALE IDENTITĂȚII PERSOANELOR CARE APARTIN MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Mihaela SĂFTOIU,
doctorand, USM,
subcomisar de poliție,
Drobeta-Turnu Severin, România
<https://orcid.org/0000-0002-4508-6114>

Alexandru ARSENI,
prof. univ., dr. hab. în drept, USM,
<https://orcid.org/0000-0001-5068-6934>

LINGUISTIC, RELIGIOUS, ETHNIC AND CULTURAL IDENTITY - ASPECTS OF THE IDENTITY OF PERSONS BELONGING TO NATIONAL MINORITIES

SUMMARY

Linguistic, religious, ethnic and cultural identity is an aspect of the identity of all people. As for the persons who are part of the category of national minorities, the problematic of these identities is intensely debated by the legal doctrine and regulated by various normative acts adopted at international level. The rights to which the four types of identities refer bring to the fore the obligation of States to respect them in order to preserve, consolidate and develop them and to encourage diversity, which must be seen not as a threat but as a means of cultural enrichment.

Key-words: *identity, linguistic identity, religious identity, ethnic identity, cultural identity, constitutional guarantees, national minority.*

SUMAR

Identitatea lingvistică, religioasă, etnică și culturală reprezintă aspecte ale identității tuturor persoanelor. În ceea ce privește persoanele care fac parte din categoria minorităților naționale, problematica acestor identități este intens dezbătută de doctrina juridică și reglementată de diferite acte normative adoptate pe plan internațional. Drepturile la care fac referire cele patru tipuri de identități aduc în prim-plan obligația statelor de a le respecta în scopul păstrării, consolidării și dezvoltării acestora și în scopul încurajării diversității, care trebuie privită nu ca o amenințare, ci ca un mijloc de îmbogățire culturală.

Cuvinte-cheie: *identitate, identitate lingvistică, identitate religioasă, identitate etnică, identitate culturală, garanții constituționale, minoritate națională.*

Introducere

Subiectul studiului respectiv - identitatea lingvistică, religioasă, etnică și culturală, ca aspecte ale identității persoanelor care aparțin minorităților naționale - este de actualitate și importanță, întrucât evidențiază elemente esențiale pentru personalitatea fiecărui individ

în parte, iar respectarea și dezvoltarea acestora de către stat reprezintă un mijloc de îmbogățire culturală în societate.

Referitor la stadiul cunoașterii, mai mulți autori au realizat diferite studii în domeniul tematicii, cu accent fie pe reglementările interne și internaționale în domeniu, fie pe una sau mai multe identități din cele patru care urmează a fi prezentate. Printre autorii principali studiați se numără prof. univ. dr. Dan Claudiu Dănișor, prof. univ. dr. Teodor Cârnaț, prof. Diaconu Ion.

Scopul prezentului studiu este acela de a contura coordonatele științifice generale și specifice ale identității lingvistice, religioase, etnice și culturale ale persoanelor care aparțin minorităților naționale.

Obiective de referință:

- să expună principalele reglementări interne și internaționale în domeniu, cu accent pe similitudinile existente în textul normativ;
- să analizeze din punct de vedere conceptual, noțiunea de identitate și categoriile

de identități ce caracterizează persoanele care fac parte din categoria minorităților naționale;

- să prezinte principalele caracteristici ale identității lingvistice, religioase, etnice și culturale ale persoanelor care aparțin minorităților naționale și modul în care protecția acestora este garantată de actele normative relevante în domeniu.

Cu privire la noutatea științifică, menționăm că în cadrul analizei celor patru categorii de identități au fost prezentate diferite valențe și elemente definitorii ale acestora, precum și aspecte care țin de cadrul legislativ intern actual.

Printre metodele de cercetare utilizate se numără metodele deductivă, analitică și sintetică.

1. Identitatea: aspecte generale, reglementări interne și internaționale, interdicția discriminării

Prof. Alexandru Arseni menționează că „*persoanelor care aparțin minorităților naționale statul le recunoaște și le garantează dreptul la identitate*” [1, pag. 183]. Dreptul la identitate garantat persoanelor care fac parte din categoria minorităților naționale are ca obiect identitatea lingvistică, religioasă, etnică și culturală.

Pe plan intern și internațional au fost adoptate diverse acte normative care expun problematica identității persoanelor care aparțin minorităților naționale în mod similar.

Constituția României prevede la articolul 6, alineatul 1, că „*statul recunoaște și garantează persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase*” [4, p. 14].

În articolul 10, alineatul 2 din Constituția Republicii Moldova se precizează că „*statul recunoaște și garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase*” [3, art. 10].

Constituția Republicii Moldova prevede în articolul 13, alineatul 1, că „*limba de stat a Republicii Moldova este limba română, funcționând pe baza grafiei latine*” [3, art. 13].

Dicționarul explicativ al limbii române definește termenul de **identitate** ca fiind „(...) 2. *ansamblu de date prin care se identifică o persoană (...)*” [5, p. 470]. Această definiție abordează identitatea doar din punct de vedere social, drept cumul de elemente prin care o persoană se individualizează. Din punct de vedere juridic, atunci când vorbim de identitatea

unei persoane și ne raportăm la cele patru tipuri de identitate, respectiv, identitatea religioasă, lingvistică, etnică și culturală, trebuie să acordăm o atenție deosebită modului prin care statul recunoaște, protejează și asigură dezvoltarea acestor identități.

Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, cunoscută mai mult sub denumirea de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, a fost ratificată de România prin Legea nr. 30/1994, publicată în Monitorul Oficial nr. 135 din 31 mai 1994. În articolul 14 cu privire la interzicerea discriminării se prevede că „*exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute de prezenta convenție trebuie să fie asigurată fără nici o deosebire bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație*” [4, p. 84]. Protocolul nr. 12 la CEDO, ratificat prin Legea nr. 103/2006, publicată în Monitorul Oficial nr. 375 din 2 mai 2006, prevede în articolul 1 interzicerea generală a discriminării, stipulând că „*exercitarea oricărui drept prevăzut de lege trebuie să fie asigurată fără nici o discriminare bazată, în special, pe sex, pe rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenența la o minoritate națională sau orice altă situație*” [4, pag. 114].

Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 prevede că „*Toți oamenii se nasc liberi și egali în demnitate și în drepturi (...)* Orice persoană este îndreptățită la toate drepturile și libertățile prevăzute în prezenta Declarație, fără nicio deosebire, în special de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau altă opinie, origine socială, avere, naștere sau alt statut” [apud 7, p. 112].

În Carta Drepturilor Fundamentale a UE, în Titlul III cu privire la egalitate, se vorbește despre egalitatea în fața legii (art. 20) și nediscriminarea (art. 21), stipulându-se că „*Toate persoanele sunt egale în fața legii (...)*. Se interzice discriminarea de orice fel, bazată pe motive precum sexul, rasa, culoarea, originea etnică sau socială, caracteristicile genetice, limbă, religia sau convingerile, opiniile politice sau de orice natură, apartenența la o minoritate națională, averea, nașterea, un handicap, vârsta sau orientarea sexuală” [4, p. 154].

Tratatul privind Uniunea Europeană stipulează la articolul 2 că valorile comune statelor membre se caracterizează prin „*nediscriminare*” [11, p. 6], la articolul 3, alineatul 3, prevede că

„Uniunea respectă bogăția diversității sale culturale și lingvistice (...)” [11, p. 7].

Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene prevede la articolul 10 că „Uniunea caută să combată orice discriminare pe motive de sex, rasă sau origine etnică, religie sau convingeri, handicap, vârstă sau orientare sexuală” [11, p. 32].

Carta ONU, semnată în 1945, stabilește ca obiectiv al Organizației, în primul articol, „promovarea și încurajarea respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie” [apud 7, p. 112].

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice prevede că fiecare stat-parte se angajează să garanteze și să respecte „drepturile recunoscute prin prezentul Pact, fără nici o deosebire, în special de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau altă opinie, origine națională sau socială, avere sau alt statut. Toate persoanele sunt egale în fața legii (...)” [apud 7, p. 112].

2. Identitatea lingvistică

În lume se vorbesc mii de limbi. Limba reprezintă nu numai un mijloc de expresie, o modalitate prin care oamenii își exprimă gândurile, intențiile, părerile, ci are și un puternic caracter cultural. Limba este considerată ca fiind o trăsătură de bază a identității individului și, deși putem vorbi de o identitate lingvistică separată de alte identități individuale, limba face parte și din identitatea culturală, religioasă și cea etnică a individului, fiind atât un element component al acestora cât și unul unificator.

Între drepturile omului și problemele legate de limba vorbită există o incontestabilă conexiune. Așa cum susține și prof. Diaconu Ion, „nu poate fi concepută exercitarea deplină a unor drepturi ca libertatea de expresie, dreptul la educație, accesul la cultură și altele, fără folosirea limbii materne individual sau împreună cu alți membri ai grupului, pentru persoanele care fac parte din minorități” [7, p. 196].

Carta Europeană a limbilor regionale și minoritare prezintă o importanță deosebită în acest domeniu. Aceasta a fost adoptată de Consiliul Europei în 1992, la Strasbourg, și oferă printre obiective și principii „recunoașterea limbilor regionale sau minoritare ca expresie a bogăției culturale, respectarea zonei geografice a fiecărei limbi, (...) încurajarea folosirii orale sau în scris a limbilor regionale sau minoritare, (...) promovarea studiilor și cercetărilor acestor

limbi în universități” [9, p. 69] etc. Alături de Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale, Carta reprezintă unul dintre cele mai importante instrumente adoptate de Consiliul Europei în materia protecției drepturilor minorităților naționale.

Identitatea lingvistică, dintre cele patru identități, este cea care consolidează, dezvoltă și menține relațiile dintre membrii aceleiași comunități, tocmai datorită caracterului său unificator. Exprimarea credințelor, a tradițiilor, culturii și obiceiurilor, precum și a anumitor elemente ce țin de etnia proprie unui anumit grup prezintă și o importantă componentă lingvistică.

3. Identitatea religioasă

Nu există o definiție general-acceptată a noțiunii de religie. Conform Dicționarului explicativ al limbii române, religia reprezintă un „sistem de credințe (dogme) și de practici (rituri) privind sentimentul divinității și care îi unește, în aceeași comunitate spirituală și morală, pe toți cei care aderă la acest sistem; totalitatea instituțiilor și organizațiilor corespunzătoare; confesiune, credință” [5, p. 913].

Prof. Ion Diaconu, în *Minoritățile în dreptul internațional contemporan* [7, p. 235-236], a expus rezumativ cele peste 500 de culte, credințe și grupuri religioase existente pe mapamond, astfel: 1. Budismul, cu 77 de curente, în majoritatea țărilor din Asia de sud-est și în Rusia, Anglia și SUA; 2. Creștinismul, cu 154 de curente, între care cel catolic, ortodox și curentele desprinse din acestea (exemplu: adventiști, anglicani, baptiști, reformați, pentecostali, evangheliști, protestanți etc.); 3. Hinduismul, cu 53 de curente; 4. Islamul, cu 69 de curente, dintre acestea ale sunniților și šiitilor fiind cele principale; 5. Iudaismul, cu 56 de curente; 6. Noi mișcări religioase predominante pe continentul african, aproximativ 68; 7. Religii tradiționale populare în număr de 12; 8. Shinto-ismul, 10 curente, predominant în Japonia; 9. Sikh-ismul, 7 curente, în India; 10. Alte 15 curente, cum ar fi Bahai, Asociația Taoistă Chineză, Confucianismul etc. Astfel de religii și curente se găsesc în toată lumea, în unele părți fiind predominante, în altele minoritare.

Istoria probează că intoleranța religioasă a făcut multe victime, de-a lungul timpului, a generat războaie și cruciade, a condus la distrugerea obiectelor și lăcașurilor de cult și a sădit ură între oameni, în loc de toleranță și acceptare reciprocă. Libertatea credințelor religioase, ca parte integrantă a drepturilor și libertăților

fundamentale ale omului, reprezintă în prezent un subiect intens dezbătut tocmai pentru că încă se mai manifestă, pe plan internațional, intoleranța și inegalitatea între credințele practicate. Astfel, identitatea religioasă capătă un rol important în conturarea individualității cetățeanului, ca titular de drepturi și libertăți. În Constituția României libertatea credințelor religioase este stipulată în articolul 29, care prevede că „(1) Libertatea gândirii și a opiniilor, precum și libertatea credințelor religioase nu pot fi îngădite sub nicio formă (...). (3) Cultele religioase sunt libere și se organizează potrivit statutelor proprii, în condițiile legii (...)” [4, p. 20]. Constituția Republicii Moldova, în articolul 31, referitor la libertatea conștiinței, nu face referiri exprese la libertatea credințelor religioase. Astfel, propunem modificarea acesteia în sensul adăugării unui alineat la debutul articolului 31 cu următorul conținut: „Libertatea gândirii și a opiniilor, precum și libertatea credințelor religioase nu pot fi îngădite sub nici o formă. Nimeni nu poate fi constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă, contrară convingerilor sale”. Deși Constituția nu stipulează expres, articolul 4 din Legea nr. 125 din 11.05.2007 privind libertatea de conștiință, de gândire și de religie prevede că „(1) Orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și de religie (...). Fiecare persoană și comunitate religioasă poate adera liber la orice cult religios” [8, art. 4].

Libertățile religioase vizează fiecare individ în parte. Deși se raportează la individ, libertatea credințelor religioase poate aduce în prim-plan și o grupare de indivizi, care, în anumite condiții, poate constitui o minoritate religioasă. Minoritatea religioasă reprezintă, conform doctrinei juridice, „un grup de persoane care manifestă (profesează) credințe religioase care diferă de o religie de stat, (ori) de religia manifestată de majoritatea unui popor, (ori) care este în opoziție cu atitudinea ateistă a majorității populației, îndeosebi dacă nu există libertăți religioase complete și toleranță într-o țară dată și dacă membrii grupului religios doresc să-și mențină religia” [apud 7, p. 242]. Mai mult decât atât, identitatea religioasă se referă nu doar la persoanele care fac parte din aceste minorități religioase, ci și la cele care fac parte din minoritățile naționale, însă în ceea ce privește religia lor au un anumit specific, diferit de membrii aceleiași minorități. Astfel, așa cum susține și prof. Ion Diaconu, „protecția identității religioase se prezintă ca parte integrantă a protecției identității persoanelor care fac parte

din minorități și a minorităților ca atare, în ansamblul lor” [7, p. 243].

4. Identitatea etnică

Prof. Dan Claudiu Dănișor, analizând identitatea etnică, menționează că aceasta „transformă procesul simbolic de identificare în mijloc de opoziție politică față de alt grup” [6, pct. 643], aspect cu care suntem de acord. Astfel, identitatea etnică devine mai mult o problemă care ține de modul în care cei din etnia respectivă sunt văzuți de membrii altor grupuri, fiind o chestiune de respectare a unor granițe identitare pe care membrii unui grup le opun membrilor altui grup, precum și modul în care membrii acelui grup se identifică în exterior față de alte grupuri. Sunt autori care susțin că „noțiunile de identitate etnică sau identitate națională sunt întrebuintate ca sinonime” [10, p. 19], aspect pe care îl considerăm eronat, întrucât identitatea națională se raportează la o națiune, la un stat, în vreme ce identitatea etnică nu se raportează mereu astfel, putând uneori să se raporteze și la grupuri de oameni.

Problematika identității etnice a persoanelor aparținând minorităților naționale reliefează câteva categorii de concepte care fac referire directă sau indirectă la etnie, cum ar fi minoritatea etnică și grupul etnic. Prof. Teodor Cârnaț și Andrei Iovu analizează dihotomia conceptelor minoritate etnică și minoritate națională, prezentând câteva definiții ale celor două noțiuni precum și ale elementelor componente. Cei doi autori menționează că „persoana are dreptul să aleagă liber dacă dorește sau nu să fie considerată o minoritate etnică și să beneficieze de acele drepturi specifice” [2, p. 35]. Astfel, minoritatea etnică este „o entitate societală de nivel sub-etatic, care trăiește într-unul din trei contexte spațiale: marginile frontaliere ale unui stat, izolat, retras în interiorul unui stat, cu un parcurs de tip nomad (...)” [2, p. 13]. Grupul etnic are, conform doctrinei [apud 2, p. 12], mai multe elemente definitorii: numele colectiv, mitul de constituire, trecutul, cultura și asocierea cu un teritoriu specific.

5. Identitatea culturală

În ceea ce privește problematica minorităților, în ultimii ani se observă o preocupare în creștere pentru identitatea lor culturală tocmai pentru că tot mai multe state par să accepte că multiculturalitatea implică mai multe beneficii decât riscuri.

Identitatea culturală are o dublă valență:

1. Identitatea de afiliere, care exprimă legătura cu comunitatea din care face parte, cu membrii acesteia, cu valorile, istoria, tradițiile și obiceiurile comunității; mai poate fi numită identitate de dependență sau, așa cum o numesc unii autori, identitate de „apartenență” [apud 7, p. 152].
2. Identitatea de deosebire, care se referă la aspectele culturale specifice unui individ și comunității din care face parte, ceea ce îl deosebește de alți indivizi, membri ai altor comunități cu o cultură distinctă. Identitatea de deosebire face ca, uneori, statele să considere diversitatea culturală drept un pericol pentru identitatea culturală majoritară în statul respectiv.

Identitatea culturală se formează pe parcursul vieții, fiind rezultatul unui proces aflat în permanentă evoluție și conturare. Drepturile care fac referire la identitatea culturală implică respectarea acesteia de către stat în scopul păstrării și dezvoltării ei.

Concluzii și recomandări

Identitatea lingvistică, religioasă, etnică și culturală reprezintă identități ce se află în permanentă conexiune și intercondiționare. Fiecare persoană în parte reprezintă o entitate socială ce poate fi analizată din multiple puncte de vedere.

Identitatea lingvistică reprezintă un veritabil liant între cele patru categorii de identități întrucât prin limba vorbită oamenii își exprimă credințele, convingerile, tradițiile și obiceiurile.

Problematica identității religioase evidențiază faptul că religia a fost, de-a lungul timpului, atât un element unificator pentru membrii aceleiași comunități religioase cât și o cauză puternică de conflicte și persecuții. Referitor la aspectele de ordin normativ intern, întrucât Constituția Republicii Moldova, în articolul 31 privind libertatea conștiinței nu face referiri exprese la libertatea credințelor religioase, propunem, *de lege ferenda*, adăugarea unui nou alineat la debutul articolului 31, cu următorul conținut: „Libertatea gândirii și a opiniilor, precum și libertatea credințelor religioase nu pot fi îngrădite sub nici o formă. Nimeni nu poate fi constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă contrară convingerilor sale”.

Identitatea etnică reprezintă o delimitare pe criteriul etniei între membrii unui grup și modul cum aceștia sunt văzuți de membrii altor gru-

puri, precum și modul în care aceștia se identifică față de alte grupuri.

Identitatea culturală reprezintă o identitate formată pe parcursul vieții și prezintă o dublă valență, în sensul că poate fi privită atât ca identitate de afiliere cât și ca identitate de deosebire.

Toate aceste patru tipuri de identități conturează individul în complexitatea și unicitatea sa și tocmai din acest motiv statul trebuie să găsească pârgurile legislative necesare și eficiente pentru a încuraja exprimarea, dezvoltarea și perpetuarea lor.

Referințe bibliografice

1. Arseni Al. *Drept constituțional și instituții politice*: Tratat. Volumul I. Ediția a 3-a revăzută. Chișinău: CEP USM, 2021. 428 p.
2. Cârnaț T., Iovu A. *Integrarea minorităților etnice în Republica Moldova*: Monografie. Chișinău: Print-Caro, 2018. 160 p.
3. Constituția Republicii Moldova. Nr.1 din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1.
4. Constituția României, Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. Ediția a 15-a, actualizată la 1 septembrie 2021. București: Rosetti Internațional, 2021. 184 p.
5. Coteanu I. ș.a. *DEX-Dicționarul explicativ al limbii române*. Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan”. București: Editura Univers Enciclopedic, 1998. 1194 p.
6. Dănișor D.C. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. I. Craiova: Simbol, 2017. 938 p.
7. Diaconu I. *Minoritățile în dreptul internațional contemporan*. București: C.H. Beck, 2009. 421 p.
8. Legea Republicii Moldova privind libertatea de conștiință, de gândire și de religie. Nr. 125 din 11.05.2007. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr. 127-130.
9. Petraru R.A. *Protecția drepturilor minorităților naționale în dreptul internațional public*, teză de doctor în drept. Chișinău, 2014. 162 p.
10. Prisăcariu M.R. *Statutul juridic al minorităților naționale*. București: C.H. Beck, 2010. 199 p.
11. Tratatul Uniunii Europene. București: Universul Juridic, 2018. 284 p.